

ZÁKLADY DOKUMENTÁRNÍHO FILMU

Kategorie dokumentárních filmů

1. Výkladové

- ✓ ukazují realitu bez jakýchkoliv příkras
- ✓ provází jimi hlas vypravěče
- ✓ jasně sdělují, nebo mírně naznačují, jaký autor k tématu zaujímá postoj
- ✓ specifickým typem jsou filmy o historických událostech využívající archivní fotografie, filmové záznamy, písemné dokumenty nebo dopisy, svědectví pamětníků a případně hrané scény k přiblížení již uplynulých událostí

2. Observační

- ✓ sebevysvětlující charakter
- ✓ aktéři hovoří vlastními slovy
- ✓ interpretace filmových tvůrců příliš nezasahuje do divákovy vnímání filmu

3. Direct cinema

- ✓ zaznamenávají právě probíhající událost s minimálními zásahy ze strany filmaře
- ✓ prvky můžeme pozorovat např. v dokumentech zachycujících protesty a demonstrace, kde se režisér pohybuje s kamerou přímo v místě akce
- ✓ dotazovány jsou všechny zúčastněné konfliktní strany

4. Cinéma vérité

- ✓ podobný přístup jako direct cinema, avšak rozdíl spočívá v míře intervence tvůrce, kdy postupuje aktivněji a podporuje konfrontaci

5. Participační

- ✓ režisér zaujímá angažovaný postoj, aktivně se účastní událostí, o nichž vypráví, a spolu se svými protagonisty se i on stává aktérem děje
- ✓ stěžejní jsou rozhovory a interakce mezi režisérem a aktéry filmu
- ✓ cílem není objektivní zachycení situace, naopak přístup režiséra je otevřeně angažovaný a emocionálně zabarvený

6. Reflexivní

- ✓ kladou důraz na komunikaci mezi divákem a autorem
- ✓ film reflektuje proces vzniku filmu a zachycuje režisérovo průběžné hledání pravdy

7. Z pohledu první osoby

- ✓ kamera je pro filmaře prostředkem sebepoznání a sebeodhalení
- ✓ mohou mít mnoho forem – od časově či tematicky ohraničeného vyprávění provázeného režisérovým komentářem až po volnou osobní reflexi

8. Poetické

- ✓ snaží se ukázat svět v jeho neobvyklé, výjimečné kvalitě
- ✓ netouží zaznamenat názory nebo ideje, ale používají kameru a střih jako umělecké prostředky

9. Docu-drama

- ✓ hrané filmy využívající dokumentární postupy, nebo dokumenty obsahující hravé prvky
- ✓ týkají se reálných událostí a obsahují výpovědi skutečných aktérů; zároveň ale obsahují inscenované pasáže, jejichž úkolem je divákovi přiblížit událostí, které by jinak nebylo možné natočit, nebo ožívují aktéry, kteří z různých důvodů nemohou před kamerou vystoupit přímo
- ✓ často využívány v televizní produkci

Filmová terminologie

Filmová terminologie se skládá z určitých prvků vytvářejících vyšší strukturu. Audiovizuální dílo tak je tvořeno **záběry**, jejichž sled tvoří **scénu**, scény se skládají v **sekvence** a jejich spojením pak vznikne **hotový film**.

Záběr

- ✓ část filmu mezi dvěma střihy, kterou kamera natočila bez přerušení
- ✓ délka záběrů se u jednotlivých filmů výrazně liší
- ✓ střídání délky a typu záběrů vyvolává dramatický efekt a spoluvytváří rytmus filmu
- ✓ pro estetickou kvalitu filmu je důležitá kompozice záběru

Scéna

- ✓ několik záběrů spojených stejným místem a časem
- ✓ je částí filmu, kdy se něco odehrává po krátkou dobu na jednom místě

Sekvence

- ✓ větší celek složený z několika scén
- ✓ spojuje scény podle dějové (tematické či geografické) souvislosti a obsahuje jednu ukončenou akci

Velikost záběrů

- ✓ **Celek (Wide Shot)**
 - představuje největší prostor, jako v případě panoramatické fotografie
 - obvykle se používá na začátku filmu, ale je možné jej použít i na začátku sekvence nebo nového obrazu
 - uvádí diváka do kontextu a nastartovává příběh
- ✓ **Polocelik (Medium Shot)**
 - přenáší těžiště obrazu na hlavního aktéra děje (zabírá max. tři osoby)
 - kamera se zaměřuje na jednající postavu
- ✓ **Polodetail (Medium Close-up)**
 - je ještě blíže ke snímanému objektu
 - postava snímána kamerou od pasu nahoru
- ✓ **Detail (Close Shot, Close-up)**
 - zabírá objekt z bezprostřední blízkosti (hlava)
- ✓ **Velký detail (Big Close-up, Extreme Close-up)**
 - zabírá pouze část obličeje a využívá se při zachycení silných emocí

Všechny tyto termíny se týkají záběrů lidí i neživých předmětů.

Perspektiva záběru

- ✓ **Podhled (Low Angle)**
 - kamera snímá objekt zdola
 - vytváří dojem divákovy podřízenosti
- ✓ **Nadhled (High Angle nebo High Down)**
 - kamera snímá objekt shora
 - vytváří dojem divákovy dominance
- ✓ **Náklon (rakurs, Dutchy Angle)**
 - kamera se naklání k jedné straně
- ✓ **Ptačí perspektiva (Aerial Shot)**
 - záběr pořízený z extrémního nadhledu (ze vzduchu, z věže apod.)

Zoom (transfokace)

- ✓ navozuje pocit přiblížení (*Zoom In*) nebo oddálení (*Zoom Out*)
- ✓ prudký zoom (*Crash Zoom*) by měl být vyhrazen jen pro efekt šoku

Pohyb kamery

Zprostředkovává divákovi emoce protagonistů filmu.

- ✓ **Švenk (*Pann/Tilts*)**
 - otáčení kamery do stran
- ✓ **Vertikální švenk (*Tilt*)**
 - pohyb kamery shora dolů nebo zdola nahoru
 - používá se např. při natáčení vysokých objektů
- ✓ **Horizontální švenk (*Pan*)**
 - vodorovný pohyb kamery
- ✓ **Strh (*Whip Pan*)**
 - kameraman prudce přetočí kameru, často z jednoho aktéra na druhého, pro dosažení dramatického efektu
- ✓ **Nájezd (*Dolly In*) a odjezd (*Dolly Out*)**
 - pohyb kamery na vozíku směrem ke snímanému subjektu nebo od něj
- ✓ **Zdvih (*Craning Up*) a sjezd (*Craning Down*)**
 - pohyb celé kamery nahoru nebo její spuštění dolů

Střihová skladba

- ✓ **Střih (*Cut*)**
 - přechází se jím na další obraz
- ✓ **Kontinuální střih (*Match Cut*)**
 - spojí dva různé záběry téže scény, ale obvykle různé velikosti, aby vytvořil iluzi kontinuity
- ✓ **Poskočný střih neboli střih po ose (*Jump Cut*)**
 - spojuje dva záběry téhož objektu natočené z jednoho nebo dvou podobných úhlů kamery, aniž by záběry od sebe byly odlišeny patřičnou velikostí
 - střih pak působí jako skok, který narušuje klasickou střihovou kontinuitu
- ✓ **Prostřih (*Insert nebo Cut-in*)**
 - do celku je vložen detail, např. když sledujeme promluvu protagonisty filmu, která je proložena záběrem na jeho ruce
- ✓ **Přestřih (*Cutaway*)**
 - týká se mentálního obsahu, např. když člověk před kamerou mluví o svém dětství a přestřih dětství ilustruje

Střihové efekty

- ✓ **Zatmívačka (*Fade-out*)**
 - pomalu stáhne obraz až do černé barvy
- ✓ **Vylínačka (*Fade-in*)**
 - začíná černou barvou a postupně dospěje až k čistému obrazu
- ✓ **Prolínačka (*Dissolve nebo Lap Dissolve*)**
 - dva záběry se sloučí tak, že jeden překryje druhý
- ✓ **Stíračka (*Wipe*)**
 - jeden obraz je nahrazen jiným v podobě linky pohybující se napříč scénou

Zpracování zvuku

Zvuk tvoří zpravidla tři složky – mluvené slovo (dialog nebo komentář), ruchová složka a hudba.

- ✓ **Synchronní dialog (*Sync Dialogue*)**
 - dialog, jehož průběh můžeme přímo sledovat (je synchronizován s obrazem)
- ✓ **Dialog mimo záběr (*Wild Dialogue*)**
 - nepochází od osob, které může divák v daném okamžiku vidět
- ✓ **Voice-over**
 - používá se pro komentář k filmu, tak i pro projev, který by nebylo možné ve skutečnosti slyšet (vnitřní hlas)

- ✓ **Atmosféry (*Atmosphere track*)**
 - slouží k vytvoření zvukového pozadí filmu
 - napomáhají celistvému vnímání prostoru, např. zvuky přírody nebo města
 - nahrávají se buď na místě natáčení, nebo se vybírají ze zvukové databanky

Zvukové efekty

- ✓ **Zvuková prolínačka (*Sound Dissolve*)**
 - umožňuje prolnutí (vmíchání) jedné zvukové stopy do druhé, např. vmíchání zvuku deště do mluveného slova
- ✓ **Ztišení (*Fade Down*)**
 - znamená snížení celkové zvukové hladiny
- ✓ **Zesílení (*Fade Up*)**
 - znamená zvýšení celkové zvukové hladiny

Příprava natáčení

- ✓ **Plánování a rozhodování**
- ✓ **Volba filmového námětu**
 - nejlépe to, co sami dobře známe
- ✓ **Zúžení tématu a nalezení jeho jádra**
 - Co si o tomto tématu myslím?
 - Divák si v ideálním případě vytvoří vlastní kritický názor.
- ✓ **Volba přístupu**
 - Pro koho bude dokument určen? (cílová skupina)
 - Jaký typ dokumentu zvolím? (výkladový, pozorovatelský, reflektující, poetický...)
- ✓ **Rešerše**
 - shromažďování podkladů
 - konzultace s odborníky
 - pozorování

Natáčení

- ✓ **Natáčecí plán**
 - Kdy a kde budou jednotlivé části dokumentárního filmu nasnímány?
 - Počítám s neočekávanými událostmi?
- ✓ **Film nebo video?**
- ✓ **Umění rozhovoru**
 - přirozenost - dotazovaná osoba se musí cítit příjemně (pokud nechci záměrně vyvolat silné emoce)
 - volba vhodného místa
 - trpělivost
 - natáčet i prostředí rozhovoru a naplánovat prostřihy
 - získat písemný souhlas filmovaných osob se zařazením jejich vystoupení do filmu (právní i etické hledisko)

Střih filmu

- ✓ **Hrubý sestřih**
 - střiháč sestaví nasnímané záběry tak, aby bylo sdělení filmu srozumitelné a dostatečně dramatické
 - součástí je i zvuková složka
- ✓ **Poznámkový a papírkový sestřih**
 - umožňuje lepší utřídění materiálu
 - možno nahradit vytisknutým soupisem fotek jednotlivých záběrů
- ✓ **Zkušební projekce**
 - Vyznívá téma filmu?
 - Je film dostatečně dramatický?
 - Není místy příliš zdouhavý?
 - Dává struktura smysl?
- ✓ **Čistý sestřih**
 - krácení, odstraňování záběrů a sekvencí, které by nepřispěly k celkovému efektu